

УДК 81-13+80(092) Потебня:81-115+81'23

DOI: 10.31651/2226-4388-2024-36-111-119

ЛІНГВІСТИЧНА МЕНТІОЛОГІЯ: РОЗВИТОК ГІПОТЕЗИ О. ПОТЕБНІ ПРО ПРИРОДУ МОВИ, ІРРЕАЛЬНІ ТИПИ КОМУНІКАЦІЇ ТА ТЕОРІЯ «КАТАСТРОФИ» МОВИ

*Т. А. Космеда, доктор філологічних наук, професор
кафедри романо-германської філології та зарубіжної літератури,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)*

e-mail: tkosmeda@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8912-2888>

Ідентифікатор Scopus-Author: 5721866087

Продемонстровано особливості розвитку методологічних положень О. Потебні щодо гіпотези про божественне походження мови та феномен природи мови, які спроектовано на (1) гіпотетичне вчення С. Вакуленка щодо виокремлення ірреальних типів ієрархічної комунікації, які презентовано на шкалі оцінки, та (2) теорію «катастрофи мови», що пов'язана з моделюванням брехні, яка є основою «диявольського мовлення» і базується на маніпулятивних комунікативних стратегіях презентації неправди з відповідними семантичними та прагматичними актуалізаторами ідеологем і міфологем, впливі на викривлення мовної свідомості, моделюванні псевдодійсності. У традиційному християнському світобаченні, світорозумінні і світосприйнятті презентовано систему кількох видів ірреальної комунікації в багатоярусних площинах з актуалізацією мов, що мають різну природу (ментальних, духовних, безсловесних і звукових, матеріальних, плотських). Дослідження виконане у фокусі проблематики лінгвістичної ментіології, або лінгвістики брехні. Для ілюстрації теоретичних положень залучено інтернет-мовлення, що характеризує дискурс путіна як виразного типу маніпулятора-брехуна, презентанта «згубного мовлення», для реалізації якого використано маніпуляції замовчування чи приховування правдивої інформації, її перекручення, підміна понять, вербалізація лукавства, створення маніпулятивної символіки, образності, умовних термінів тощо. Ідеться про актуалізацію форм інформаційної війни.

Ключові слова: брехня, дискурс, лінгвістична ментіологія, «катастрофа мови», оцінка, реальна / ірреальна комунікація та її типи, мовна свідомість, природа мови, семантика, прагматика.

Актуальність. Лінгвістична ментіологія, або лінгвістика брехні, сьогодні досить активно розвивається в українському та зарубіжному мовознавстві, що пов'язано з дослідженням вербалізації фейку, особливостей моделювання маніпулятивного впливу на комунікантів, збільшення мовних засобів для вербалізації негативної оцінки. Під час російсько-української війни як війни гібридного типу простежуємо посилення російської брехливої пропаганди, вербалізацію фейкових тверджень, вимислів, в основі яких неправдиві філософемі та ідеологеми. Їх аналіз сприяє з'ясуванню феномену неправди, що опозиціонує з поняттями правди, істини. Відбувається своєрідна вербалізація опозиції *істина (правда) – брехня (неправда)*, що виявляється в різних мовних формах і моделях. Пояснюючи природу мови, Олександр Потебня розробив гіпотезу божественного її походження, що, на його думку, первинно була налаштована на позитивну й виключно правдиву комунікацію [див. 15], а сучасний український мовознавець Сергій Вакуленко [див. 2; 3] розширив цю гіпотезу, указавши на розвиток різних видів ірреальної комунікації, які презентують опозицію *правдива / неправдива* комунікація, що дає змогу зрозуміти сутність брехливого мовлення путіна та його ідеологів. Це мовлення похідне від диявольського, оскільки ґрунтоване на омовленні абсолютної брехні, системи моделей її майстерної модифікації, уведення в практику маніпулем людською свідомістю, зокрема й мовною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Постулати О.Потебні суголосні із загальновідомою нині філософською думкою про те, що кожна людина спроможна омовлювати неправду, а сама мова часто підштовхує мовця до викривлення дійсності: зазначене часто приводить до ототожнення слова й речі (предмета) та до приховування того, що в процесі мовлення, комунікації докільля вербалізується не завжди правдиво. Тому цілком закономірно, що в системі термінів наявні одиниці зі складниками *псевдо-, квазі-, пара-, пів-, напів-* і под. [див. про це 12]; у системі фольклорних чи літературних жанрів багато таких, які вербалізують неправду, зокрема це й казки, байки, небилиці та ін., тобто тексти, що загалом заґрунтовані на алогізмах, абсурдному мовленні тощо [див. 9]. Мова виробила чимало тропів, що також актуалізують неправду: *гіпербола, літота, метафора, метонімія, перибль, периплока* та ін. [див. про це 12], актуалізовано й номінації для неправдивих чи фейкових висловлень, наприклад: *квездискурс, квазітекст, псевдопитання, псевдокомунікація чи квазікомунікація* та ін.

В українському мовознавстві питання, пов'язані з розглядом проблематики ментіолінгвістики, досліджують, зокрема, Віра Калініченко, яка фокусує увагу на характеристиці дослідницьких підходів, аспектів та параметрів лінгвістичної ментіології крізь призму часу й простору [див. 5], а також вивчає українські мілітїпсевдоніми [див. 4], що вербалізують номінації протидії злу. Аліна Кондрук зосереджує увагу на вивченні омовлення лицемірства [див. 6; 7; 8]. Дисертація Олени Морозової присвячена опису лінгвальних параметрів неправди як когнітивно-комунікативного утворення, що проваджено на матеріалі сучасної англійської мови [див. 13]. Лідія Сваричевська схарактеризувала особливості лінгвосеміотики брехні [див. 14]. Учені зосереджують увагу на формуванні орнаментальної ментіології [див. 9]. *Новизна* цієї студії полягає в презентації розвитку теорії лінгвоментіології, що проєктована на з'ясування природи сучасної фейкової комунікації.

Мета цієї наукової розвідки полягає у спробі фрагментарно показати особливості розвитку гіпотези О.Потебні щодо божественного походження мови та типів ірреальної комунікації, викладеної в модерній гіпотезі С.Вакуленка й доповненої авторкою цієї статті з актуалізацією теорії «катастрофи мови», що базована на феномені вербалізації брехні чи «диявольської мови».

Матеріали й методи дослідження. Матеріал статті ґрунтується на актуалізації (а) основних положень О.Потебні, викладених у статті «Думка і мова» [15] щодо природи мови, та (б) відповідних постулатів гіпотези С.Вакуленка щодо існування ієрархійної системи комунікації, зокрема й «мови ангелів» [3] та «мови диявола» [2]. Наведено низку контекстів з інтернет-дискурсу, які ілюструють брехливе мовлення путіна та його прихильників, що ототожнене з «мовою диявола».

Основним дослідницьким методом обрано описовий, що слугує для розвитку актуалізованих гіпотез, узагальнень і систематизації викладеної теорії, моделювання висновків. Названий метод доповнюємо прийомом порівняння, контекстуально-інтерпретативним та дискурсивним аналізом з урахуванням аксіологічного методу та прийому моделювання шкали оцінки щодо типів комунікації.

Виклад основного матеріалу. Нагадаймо, що у своїй фундаментальній праці «Думка і мова» [15], як і в інших наукових текстах, О.Потебня розмірковує про гіпотезу божественного створення мови й наголошує, що вона протиставлена теорії людського походження мови, однак постулати обох теорій мають відповідні внутрішні суперечності. Учений наголошує, що теорія «свідомого наміру» створення мови передбачає можливість сприйняття всіх її видів, які може запропонувати людина, зокрема й нереальних [див. 15].

Сучасний харківський мовознавець Сергій Вакуленко продовжив роздуми О.Потебні про походження мови й створив гіпотезу про «мову ангелів» [див. 3] і «мову диявола» [див. 2] та інші види своєрідної ірреальної комунікації. Роздуми зазначеного дослідника ґрунтовані на системі гіпотетичних тверджень, що презентовані, як видається, дещо спрощено, хоч кожний постулат своєї гіпотези науковець формулює, спираючись і на текст Біблії, і на роздуми філософів, і на праці сучасних учених, і на висловлювання отців церкви, підтверджуючи всі свої

міркування концептуальними цитатами. Наведімо базові положення гіпотези, запропонованої С. Вакуленком:

1) «спочатку було Слово, а Слово було в Бога, і Бог було Слово» [3, с. 183];

2) мова Адама як першої людини до його гріхопадіння мала ту саму природу, що й мова його Творця; саме Бог надав можливість Адамові називати все, що Господь створив на Землі;

3) між Адамом і Богом існував свій **несловесний (невербальний), а ментальний (дословесний) тип комунікації** – це **перший код спілкування**;

4) **божественна мова (мовлення) ґрунтувалася на єдності** (а) думки, (б) мови (мовлення) і (в) довкілля (дійсності); це була мова, заґрунтована на концептах *правди, істинності*, оскільки зла, а відповідно й брехні, ще не існувало загалом;

5) усе, створене Богом на Землі, отримало певні назви, і згодом **виникла потреба в матеріалізованому Слові**, вербалізації понять для можливості спілкування Адама зі створеною для нього Євою: так виник **другий тип комунікації** – **людська вербальна комунікація**, що витлумачена як «перехід від мотивованих до умовних знаків через наявність гріхів», нагромаджених людством із плином часу [3, с. 183];

б) **ментальне слово** С. Вакуленко рекомендує не плутати з внутрішнім мовленням, або безсловесним мисленням. Внутрішній діалог з'являється за умови наявності слів, вербального мовлення [3, с. 184]. Ментальна комунікація не була вербалізована, оскільки вона не мала звукової оболонки;

7) **процес переходу від ментального мовлення («ніякої мови») до мовлення звукового («слів конкретної мови») супроводжувався якісною трансформацією** – з'являється ознака *лінійності*, що характерна, як відомо, винятково для мовлення, але водночас жоден із зовнішніх знаків не може найбільш адекватно передати зміст думки: «Жаль мені, що мова моя не може задовольнити потреб серця мого» (Августин) [див. 3, с. 185];

8) *мислення було не лише «безсловесним», але й «непоняттєвим»* (Августин);

9) *шлях розвитку мови (мовлення)*, тобто форм мови, такий: (а) *ментальна* (мова розуму), (б) *звукова* (усна) і (в) *писемна*.

Спроможність до спілкування (наявність ментальної мови) мали, на думку С. Вакуленка, й ангели як розумні іпостасі, однак у них не було органів мовлення, як у людини, що не давало їм змоги оволодіти звуковим способом передавання слів, тому комунікація ангелів була безсловесною та, зрозуміло, відрізнялася від людського виду комунікації.

У Біблії, як відомо, ідеться про **поняття «мова ангелів»**, але, як наголошує С. Вакуленко, **лише гіпотетично** [3, с. 186]. Використовуючи вчення Фоми Аквінського про «мову ангелів», С. Вакуленко зауважує, що ця «мова» «мала безсловесну форму внутрішнього мовлення». Існує припущення, що *первинна мова Адама збігалася з «мовою ангелів» як відповідною безсловесною ментальною мовою ідей* [3, с. 200].

Найбільш досконалим Словом володіє Бог, мовлення ангелів менш досконале, але воно якісно краще, ніж людське мовлення. Хоча мовлення ангелів умовно й назване «внутрішнім мовленням», однак це не означає, на думку С. Вакуленка, що це мовлення протиставлене «зовнішньому мовленню», оскільки такого в ангелів не могло бути. Номінацію «ангельська мова» сьогодні розглядаємо як метафору [3, с. 187].

Однак з огляду на ієрархію, що існує між ангелами (ідеться про два типи ангелів: «ангел вищого рангу» й «ангел нижчого рангу»), припускаємо, що *можна виокремити три види комунікації*: (а) між «ангелами вищого рангу», (б) між «ангелами вищого рангу й ангелами нижчого рангу» і (в) між «ангелами нижчого рангу». Очевидно, ці види комунікації, розмірковуючи сучасною метамовою лінгвістики, ґрунтовані на різних видах комунікативних компетенцій. Вид комунікації Бога з ангелами визначено феноменом «*освянення*». *Це вид духовного спілкування, що не опосередкований матеріально*.

Проте ангели мають здатність спілкуватися і з людьми: цей вид спілкування можна інтерпретувати як трансформацію думок ангела в тип людського мовлення за допомогою відповідних мовних форм. Аристотель, а вслід за ним і Фома Аквінський були переконані, що *сама певна умовність між змістом думки й словесним знаком створює принципову можливість*

говорити неправду, оскільки саме неправда не лише не дає змоги відкривати свою душу, але, навпаки: **брехня дає змогу ховати душу за словами**. Щире мовлення ангелів, що зреалізовується відповідним волевиявленням, навіть *не передбачає брехні* [3, с. 188–189].

У Біблії наведено зразки мовлення безтілесних істот, які презентовані у формі тіл, що тимчасово «позичені», однак є зразки *спокусливого мовлення, зреалізовані під час спілкування Змія з першою жінкою*. Звідси й висновок: **лише за допомогою людського мовлення можливо вербалізувати брехню; не існує жодної досконалої людської мови, що була б винятково правдивою**.

Сьогодні побутують різні гіпотетичні версії щодо первинної мови Адама: дехто стверджує, що це давньоєврейська мова, інші – арамейська чи сирійська, а Іоганес Ван Горп (Goropius Besanp) намагався довести першість фламандської мови, тому й з'явився філософський термін *goropiser*, що слугує на позначення «*фантастичного етимологізування*» [3, с. 190]. Очевидно, саме так починає формуватися *метафоричне мовлення брехні*.

На наведених постулатах, як видається, ґрунтована *теорія «катастрофічного розвитку мови»* [див. про це 1; 11], яка полягає в тому, що первинно мовлення людини вважали ідеальним: не було місця для брехні, однак із погіршенням людської сутності, істинної природи людини, відходу від цнотливості людське мовлення поступово було втрачене, як зникла й первинна інтуїтивна обізнаність людини, що презентувала цілісну універсальну систему. Духовність мови була втрачена, як утрачено й повну (божественну) відповідність між словами, думками й речами (предметами), моральні категорії *істини* й *правди* втратили статус ядрових у системі мови (мовлення), що й призвело до з'яви людської спроможності *моделювати брехню* в різних її виявах за допомогою мови [див. 11]. Цей процес і було названо «катастрофою мови» [див. 10]. Сьогодні він продовжує реалізуватися та розвиватися. Флорій Бацевич наголошує, що, на думку деяких філософів, наприклад Карлоса Кастанеди, «мову сприймають як силу, яка спотворює Істинну Реальність, редукуючи її своїми референційними механізмами, зводить енергетичну невичерпність, динамічну, плинну сутність до певної кількості усталених глос (фреймів). Результатом “мовної катастрофи” є те, що Істинна Реальність дробиться, наповнюється псевдосутностями, неіснуючими, але зручними для раціональності смислами, спотворюється» [1, с. 161]. Названий дослідник зауважує, що «до-мовна позиція людини в реальному світі уже неможлива; вона отримала назву “лінгвістична (мовна) катастрофа”» [1, с. 158]. Термін «мовна катастрофа» має синоніми – це «мовна тиранія», «капсула сприйняття» [1, с. 160].

Якою ж, на думку С. Вакуленка, є «мова ангелів», що ґрунтована на глибокому вивченні розглядуваної проблеми? Учений виокремлює типові, як йому видається, риси цієї мови. Збігаючись із ментальною мовою (мовою розуму), *ангельська мова* (1) *нематеріальна*, (2) *миттєва*, (3) *нелінійна* (існує поза простором і часом), (4) *універсальна*, (5) *вроджена* (її не вивчають), (6) *природна*, (7) *раціональна* (тотожна з універсальною філософією) [див. 3, с. 200]. Важливо додати, що **це мова високоморальна**: у ній немає понять, що пов'язані з неправдою, брехнею, відсутні відповідні комунікативні технології, скеровані на маніпуляцію свідомістю, зокрема й мовною.

Однак у світі, що заґрунтований на «почерговій активності» добра і зла, позитивного й негативного, «божественній мові» протиставлено «диявольську мову». За спостереженнями С. Вакуленка, у свідомості сучасної людини «диявольську мову» часто ототожнюють із мовою, що важко засвоюється під час її вивчення. Бог, як відомо, покарав людство, нагородивши його великим розмаїттям мов, щоб ускладнити процес спілкування. Це, зрозуміло, сьогодні також стало метафорою [2, с. 135]. **«Мову диявола» інтерпретують як агресивну, грубу, лайливу, безсоромну** [див. 2, с. 142]. Але найголовніше – вона **брехлива**. Для її визначення використовують образну номінацію **«згубна мова»**. Дослідники наголошують, що «диявольська мова» не вступає в опозицію з поняттям «мова ангелів», а є опозицією до терміна «божественна мова». Такий підхід, як видається, дає змогу презентувати розглядувані типи мов у вигляді **шкали оцінки**: *божественна мова – ангельська мова – людська мова – диявольська мова*, де крайніми системами, що складають відповідну контрарну опозицію, буде *божественна мова – диявольська мова*.

С. Вакуленко цитує Еразма Роттердамського, який пропонує дефініцію терміна «диявольська мова», важливу для розуміння природи мовлення *брехуна*, порівн.: «Кожний, хто бреше, лжесвідчить, обманює, навчає безбожності, схиляє до зла, сіє розбрат між братами, кожний, хто сперечається, свариться, обмовляє, той говорить мовою диявола» [цит. за: 2, с. 147].

Найбільш важливими складниками тактик «диявольського мовлення» прийнято вважати *лукавство, наклеп і брехню, або фейк*. У Біблії диявола називають «обманщиком і батьком брехні», а в деяких сучасних мовах використовують евфемізм *лукавий*. *Брехати* – значить *виголошувати промову від лукавого*. *Брехати* – *мати одне на вустах, а інше в серці* (Леонгард Рибнер). Тлумачі Біблії стверджують, що, потрапивши в нашу уяву, біси беззвучно змушують нас «мріяти» про пристрасть, насолоду, ніби навіюючи недобрі думки. Один з одним біси спілкуються також безмовно, ментально, актуалізуючи мисленнєве («домовне») спілкування.

Ілюстрацією брехливого, маніпулятивного, фейкового, безсоромного, агресивного, «диявольського мовлення» є мовлення путіна та його ідеологів. Ідеться, власне, про «катастрофу мови», зокрема російської мови, оскільки вона наскрізь брехлива. Наведімо контексти із сучасного інтернет-простору: *Французький філософ Ален Безансон, який вивчає Росію, до підвалин її державного устрою зараховує систему тотальної брехні* (4); *Цей дослідник у книзі «Свята Русь» наводить слова історика Жуля Мішле, що вважав брехливість національною рисою росіян: «Росіянин – це брехня. Брехня – в громаді, фальшивій громаді <...> брехлива з брехливих, найвища брехня, яка увінчує всі брехні. Крещендо брехні, хитроців та ілюзій»* (4). Як бачимо, у наведеному контексті вербалізовано своєрідну сполучуваність лексеми *брехня*: це *тотальна брехня, найвища брехня*, змодельовано низку образних номінацій, що презентують метонімічний (узагальнювальний) образ *брехні*, порівн.: *росіянин – це брехня*; простежуємо метафору, що вказує на вищий ступінь вияву неправди – *крещендо брехні*, а також тавтологічне словосполучення *брехлива з брехливих*, що презентує найвищий ступінь названої ознаки. У короткому тексті, що наведений вище, простежуємо низку однокореневих слів із компонентом *брех-*: іменники *брехня, брехливість*, форма множини *брéхні*, що конкретизує значення, прикметник *брехливий*, а також його уточнювальний синонім – *фальшивий*. Порівн. також: *Обман, ошуканство, приховування непривабливих сторін російської дійсності були властиві цій державі з давніх часів. Можна згадати в цьому зв'язку перші враження Миколи Гоголя від світського життя Петербургу, відображені в повісті «Невський проспект»: «Все брехня, все мрія, все не те, чим здається». Не випадково головні персонажі його творів – це дурисвіт Хлестаков у «Ревізорі» і шахрай Чічіков у «Мертвих душах»* (4). Ідеться про такі вияви брехні, як *обман, ошуканство, приховування*. І накінець висновок про те, що саме російська мова, презентована ідеологами росії, – це мова брехні, обману, неправди, а їхнє російське мовлення – це спотворене й десемантизоване мовлення, у якому відбувалася постійна підміна понять, маніпуляція термінами, що призводить до викривлення свідомості, зокрема й мовної. Росіяни змодельовали свою псевдодійсність, порівн.: *У радянський час ошуканство, інструментом якого було вживання спотвореної десемантизованої мови, стало всеохопним. Дійсність замінила псевдодійсність* (4).

Путіна номінують не інакше як *брехливий путін* (1), *головний брехун світу* (2), наголошено, що *Путін бреше практично у кожному слові* (2), ідеться про маніпулятивні технології моделювання брехні й характер брехні: *Путін бреше. І цинічно опускає незручні для нього факти* (2); історієфілією путіна є *брехня, маніпуляції, замовчування* (6) або: *Почитав статтю Путіна про Україну. Ну що вам сказати... Брехлива маніпулятивна стаття, в якій історичні факти перекручені та перебріхані у кращих традиціях радянських пропагандистів* (7), констатовано, що *путін забрехався* (5). Образ брехуна путіна презентовано й у віршованій формі, порівн.: *Путін брехати дуже-дуже добре вміє. / Вважає він, що це ніхто не розуміє, / Що бреше він усім завжди і весь свій вік, – / І всі аж триста шістдесят п'ять днів на рік!!! // Але брехню його уже всі “розкусили” / І на нього теж вже всі давно “ЗАБИЛИ”. / Ніхто на це ПУЙЛО уваги не звертає / І в світі вже ніхто його не поважає!* (Алла Баранкевич) (3).

Наведені контексти із сучасного українського інтернет-простору засвідчують, що образ путіна презентовано як образ великого маніпулятора-брехуна, який майстерно використовує типові маніпулятивні тактики для моделювання неправди з метою викривлення свідомості тих, хто його слухає, для виправдання свого терору.

Висновки й перспектива дослідження. Отже, у сучасному українському мовознавстві простежуємо розвиток теорії О. Потебні щодо природи мови та видів ірреальної комунікації (С. Вакуленко), а також теорії «катастрофи мови» (Ф. Бацевич). У традиційному християнському світобаченні, світорозумінні і світосприйнятті презентовано систему кількох видів ірреальної комунікації в багаторусних площинах з актуалізацією мов, що мають різну природу (ментальних, духовних, безсловесних і звукових, матеріальних, плотських).

Ірреальна комунікація може відбуватися в різних ієрархічних системах, відображаючи (1) спілкування між Богом й ангелами нижчого й вищого рангу, (2) між Богом і людиною, (3) окремо між ангелами вищого рангу й (4) ангелами нижчого рангу, (5) а також між ангелами вищого й нижчого рангів одночасно, (6) між людиною й ангелами нижчого й вищого рангів, (7) між бісами (один з одним), (8) між бісами й ангелами вищого та нижчого рангів, (9) між дияволом і Богом, (10) між дияволом і людиною. Але реальним видом комунікації є, безумовно, спілкування між людьми, хоч воно може мати й ознаки диявольського мовлення, агресивного й неправдивого.

Брехня – причина «катастрофи» кожної окремої мови. «Катастрофа» мови виявляється і в тому, що універсальною мовною тенденцією вважають тенденцію до збільшення кількості слів, значень, смислів, конотацій, асоціацій, що вербалізують негативну оцінку, певні умовні чи образні терміни та ін.

Сучасна українська інтернет-комунікація презентує образ путіна-брехуна, який разом зі своїми ідеологами використовує систему мініпулятивних технологій для вербалізації неправди. Саме подібне мовлення інтерпретують як «мовлення диявола».

Перспектива цієї наукової розвідки полягає в необхідності дослідження конкретних маніпулятивних комунікативних технологій, які вороги України застосовують під час російсько-української війни.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. Духовна синергетика рідної мови: лінгвофілософські нариси : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 192 с.
2. Вакуленко С. Диявольська мова (спроба систематичного осмислення). *Збірник Харківського історико-філософського товариства. Нова серія.* 2014. Т. 15. С. 131–156.
3. Вакуленко С. Янгольська мова та її значення для лінгвістичної теорії. *Збірник Харківського історико-філософського товариства. Нова серія.* 1999. Т. 8. С. 181–204.
4. Калініченко В. І. Лінгвальні аспекти категорії неймовірності (на прикладі українськомовних мілітіпсевдонімів). *The XIII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic research, innovation and results»*, April 05–08, 2022, Prague, Czech Republic. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data. P. 581–585.
5. Калініченко В. І. «Лінгвістика брехні»: дослідницькі підходи, аспекти, параметри кризь призму часу й простору. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2019–2021 рр.* (квітень-травень 2021 р.). С. 165–166. URL : <https://jpv.s.donnu.edu.ua/article/view/10318>.
6. Кондрук А. Ю. Іллюкативні цілі лицемірних висловлень. *Закарпатські філологічні студії.* 2019. № 11. С. 111–116.
7. Кондрук А. Ю. Особливості візуальної поведінки лицеміра. *Science and Education a New Dimension. Philology.* 2018. VI (48). Issue 161. Budapest. С. 35–38.
8. Кондрук А. Ю. Теоретичні засади дослідження актуалізації лицемірства в англomовному художньому дискурсі. *Актуальні питання іноземної філології : науковий журнал.* 2017. № 6. С. 71–77.
9. Космеда Т. А. Вербалізація категорії неймовірності: формування орнаментальної ментіології (на матеріалі співомовок С. Руданського). *Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр.* Київ : Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2021. Вип. 3 (70). С. 29–45.
10. Космеда Т. Проблема метамови словникових дефініцій у світлі лінгвофілософської теорії мовної катастрофи. *Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т укр. мови, Ком. наук. термінології та ін.; редкол.: Л. О. Симоненко (відп. ред.) та ін.* Київ : КНЕУ, 2009. Вип. VIII. С. 268–272.

11. Космеда Т. Сакральність у термінології правознавства. *Парадигма sakrum & profanum в літературі і культурі* : зб. наук. пр. Дрогобич : Північ, 2010. Вип. IV. С. 220–227.
12. Космеда Т. А., Калініченко В. І. Лінгвістична термінологія у фокусі теорії ментіології. *Термінологічний вісник* : зб. наук. пр. / відп. ред. І. А. Казиминова. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2023. Вип. 7. С. 36–52.
13. Морозова О. І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... д-ра наук : 10.02.04 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2008. 32 с.
14. Сваричевська Л. Лінгвостеміотика брехні: пошук істини. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка*. Серія філологічна. 2011. Вип. 52. URL : <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/view/3052>.
15. Потєбня О. Думка й мова (фрагменти). *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 23–39.

Список використаних джерел

1. Брехливий Путін проти нерішучого Байдена. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=t95CTHvqAPs> (дата звернення: 06.02.2024).
2. Головний брехун світу. URL : <https://voxukraine.org/golovnyj-brehun-svitu> (дата звернення: 03.03.2024).
3. Клуб поезії. Брехливий путін. URL : <https://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=607038> (дата звернення: 09.02.2024).
4. Масована пропаганда Кремля. Як створювали міф про «велику російську мову»? URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-propahanda-rosiyska-mova/32101740.html> (дата звернення: 10.03.2024).
5. Путін ЗАБРЕХАВСЯ! Кремль створює нові ФЕЙКИ. Пряма лінія ПРОВАЛИЛАСЯ? / ДЕЙНИЧЕНКО. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=vibpfQm5ovM> (дата звернення: 15.02.2024).
6. Тиждень. Історієфілія путіна: брехня, маніпуляції, замовчування. URL : <https://tyzhden.ua/istoriiefiliia-putina-brekhnia-manipuliatsii-zamovchuvannia/> (дата звернення: 22.02.2024).
7. Три цитати зі статті Путіна, на які потрібно звернути увагу. URL : https://24tv.ua/tsitati-zi-statti-putina-pro-ukrayinu-novini-rosiyi-i-ukrayini_n1683485 (дата звернення: 09.02.2024).

References

1. Batsevych, F. (2009). *Dukhovna synerhetyka ridnoi movy: linhvofilosofski narysy [Spiritual synergy of the native language: linguistic-philosophical essays]: monohrafiia*. Kyiv: VTs «Akademiia», 192 (in Ukr.).
2. Vakulenko, S. (2014). *Dyavolska mova (sproba systematychnoho osmyslennia) [Devilish language (an attempt at systematic understanding)]*. In: *Zbirnyk Kharkivskoho istoryko-filosofskoho tovarystva. Nova seriia [Collection of the Kharkiv Historical and Philosophical Society. New series]*, (15), 131–156 (in Ukr.).
3. Vakulenko, S. *Yanholska mova ta yii zachennia dlia linhvistychnoi teorii [Angelic language and its significance for linguistic theory]*. In: *Zbirnyk Kharkivskoho istoryko-filosofskoho tovarystva. Nova seriia [Collection of the Kharkiv Historical and Philosophical Society. New series]*, (8), 181–204 (in Ukr.).
4. Kalinichenko, V. I. (2022). *Linhvalni aspekty katehorii neimovirnosti (na prykladi ukraïnskomovnykh militipsevdonimiv) [Linguistic aspects of the category of incredibility (on the example of Ukrainian-language military pseudonyms)]*. In: *The XIII International Scientific and Practical Conference “Multidisciplinary academic research, innovation and results”*, April 05–08, 2022. Prague, Czech Republic. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 581–585 (in Ukr.).
5. Kalinichenko, V. I. (2021). “Linhvistyka brekhni”: doslidnytski pidkhody, aspekty, parametry kriz pryzmu chasu y prostoru [“Linguistics of falsehood”: research approaches, aspects, parameters through the prism of time and space]. In: *Materialy naukovoi konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu, naukovykh pratsivnykiv i zdobuvachiv naukovoho stupenia za pidsumkamy naukovo-doslidnoi roboty za period 2019–2020 rr. (kviten-traven 2021 r.) [The materials of the scientific conference of the faculty, researchers, and doctoral students based on the results of scientific research work for the period 2019–2020 (April–May 2021)]*, 165–166. Available at : <https://jpv.s.donnu.edu.ua/article/view/10318> (in Ukr.).
6. Kondruk, A. Yu. (2019). *Illokutyvni tsili lycemirnykh vysloven [Illocutionary goals of hypocritical expressions]*. In: *Zakarpatski filolohichni studii [Zakarpattian philological studies]*, (11), 111–116 (in Ukr.).
7. Kondruk, A. Yu. (2018). *Osoblyvosti vizualnoi povedinky lycemira [Features of the visual behavior of a hypocrite]*. In: *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI (48), 161, 35–38 (in Ukr.).
8. Kondruk, A. Yu. (2017). *Teoretychni zasady doslidzhennia aktualizatsii lycemirstva v anhlo-movnomu khudozhnomu dyskursi [Theoretical foundations of researching the actualization of hypocrisy in English-language artistic discourse]*. In: *Aktualni pytannia inozemnoi filolohii: naukovyi zhurnal [Current issues in foreign philology: a scientific journal]*, (6), 71–77 (in Ukr.).
9. Kosmeda, T. A. (2021). *Verbalizatsiia katehorii neimovirnosti: formuvannia ornamentalnoi mentioloohii (na materialii spivomovok S. Rudanskoho) [Verbalization of the category of incredibility: formation of ornamental mentiology (based on the material of S. Rudansky’s proverbs)]*. In: *Movni i kontseptualni kartyny svitu [Language and conceptual worldviews]*. Kyiv : Nats. un-t imeni Tarasa Shevchenka, 3 (70), 29–45 (in Ukr.).
10. Kosmeda, T. (2009). *Problema metamovy slovnykovykh definitsii u svitli linhvofilosofskoi teorii movnoi katastrofy [The problem of metalinguistics of dictionary definitions in the light of the linguistic catastrophe theory]*. In: *Ukrainska terminolohiia i suchasnist [Ukrainian terminology and modernity]*. Kyiv: KNEU, VIII, 268–272 (in Ukr.).

11. Kosmeda, T. (2010). Sakralnist u terminolohii pravoznavstva [Sacredness in legal terminology]. In: *Paradyhma sakrum & profanum v literaturi i kulturi* [The paradigm of sacrum & profanum in literature and culture]. Drogobych: Posvit, IV, 220–227 (in Ukr.).

12. Kosmeda, T. A. & Kalinichenko, V. I. (2023). Linhvistychna terminolohiia u fokusi teorii mentioloohii [Linguistic terminology in the focus of mentiology theory]. In: *Terminolohichnyi visnyk* [Terminological Bulletin]. Kyiv: VD Dmytra Buraho, 7, 36–52 (in Ukr.).

13. Morozova, O. I. (2008). Linhvalni aspekty nepravdy yak kohnityvno-komunikatyvnoho utvorennia (na materialy suchasnoi anhliiskoi movy) [Linguistic aspects of falsehood as a cognitive-communicative formation (based on contemporary English language)]. Extended abstract of PhD dissertation (English language). Kyiv, 32 (in Ukr.).

14. Svarichevska, L. (2011). Linhvosemiotyka brekhni: poshuk istyny [Linguosemiotics of falsehood: search for truth]. In: *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya filolohichna* [Bulletin of Ivan Franko National University of Lviv. Philological Series], (52). Available at : <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/view/3052> (in Ukr.).

15. Potebnya, O. (1996). Dumka y mova (frahmenty) [Thought and language (fragments)]. In: *Slovo. Znak. Dyskurs. Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* [Word. Sign. Discourse. Anthology of World Literary-Critical Thought of the 20th Century]. Lviv: Litopys, 23–39 (in Ukr.).

List of Sources

1. Brekhlyvyi Putin proty nerishuchoho Baidena [Brekhlyvyi Putin against indecisive Biden]. Available at : <https://www.youtube.com/watch?v=t95CTHvqAPs> (in Ukr.).

2. Holovnyi brekhun svitu [The chief liar of the world]. Available at : <https://voxukraine.org/golovnyj-brehun-svitu> (in Ukr.).

3. Klub poezii. Brekhlyvyi Putin [Poetry club. Lying Putin]. Available at : <https://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=607038> (in Ukr.).

4. Masovana propahanda Kremlia. Yak stvoriuvaly mif pro “velyku rosiisku movu”? [Mass propaganda of the Kremlin. How was the myth of the “great Russian language” created?] Available at : <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-propahanda-rosiyska-mova/32101740.html> (in Ukr.).

5. Putin ZABREKHAVSIA! Kreml stvoriuie novi FEIKY. Priama liniia PROVALYLASIA? / DEINYCHENKO [Putin LIED! The Kremlin creates new FAKES. Did the direct line FAIL? / DEYNICHENKO]. Available at : <https://www.youtube.com/watch?v=vibpfQm5ovM> (in Ukr.).

6. Tyzhden. Istoriiefiliia putina: brekhnia, manipuliatsii, zamovchuvannia [Week. Putin’s historiophilia: lies, manipulations, concealment]. Available at : <https://tyzhden.ua/istoriiefiliia-putina-brekhnia-manipuliatsii-zamovchuvannia/> (in Ukr.).

7. Try tsyaty zi statti Putina, na yaki potribno zvernuty uvahu [Three quotes from the article about Putin that deserve attention]. Available at : https://24tv.ua/tsitati-zi-statti-putina-pro-ukrayinu-novini-rosiyi-i-ukrayini_n1683485 (in Ukr.).

LINGUISTIC MENTIOLOGY: DEVELOPMENT OF O. POTEBNYA’S HYPOTHESIS ON THE NATURE OF LANGUAGE, UNREAL TYPES OF COMMUNICATION, AND THE THEORY OF “LANGUAGE CATASTROPHE”

Tetyana Kosmeda, Doctor of Philological Sciences, Professor of the Department of Romance and German Philology and World Literature, Vasyl’ Stus Donetsk National University (Vinnytsia, Ukraine)

e-mail: tkosmeda@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8912-2888>

Scopus-Author identifier: 57218660867

Abstract. Introduction. Explaining the nature of language, O. Potebnya developed a hypothesis of its divine origin, suggesting that it was initially tuned to positive and exclusively truthful communication. The modern Ukrainian linguist S. Vakulenko expanded on this hypothesis, pointing out the development of various types of unreal communication, which present an opposition between truthful and untruthful communication. These positions are projected onto the issues of linguistic mentiology.

Purpose. The aim of the scientific inquiry is to demonstrate the peculiarities of the development of O. Potebnya’s hypothesis regarding the divine origin of language and types of primary communication, as elaborated in S. Vakulenko’s modern hypothesis and supplemented by the author of this article with an update of the “language catastrophe” theory grounded in the phenomenon of verbalizing falsehood or “diabolical speech”.

Results. The features of the development of O. Potebnya’s methodological positions regarding the hypothesis of the divine origin of language are demonstrated, projecting onto (1) S. Vakulenko’s hypothetical teachings concerning the differentiation of unreal types of hierarchical communication presented on a scale of

evaluation and (2) the theory of “language catastrophe” associated with the modeling of falsehood, which is the basis of “diabolical speech”. This theory is based on manipulative communicative strategies for presenting untruths with corresponding semantic and pragmatic activators of ideologemes and mythologemes, influencing the distortion of linguistic consciousness and modeling pseudo-reality. In the traditional Christian worldview and perception, a system of several types of unreal communication is presented in multi-level planes with the actualization of languages of different nature (mental, spiritual, non-verbal and vocal, material, corporeal). To illustrate these theoretical positions, internet discourse is utilized, characterizing Putin’s discourse as an expressive type of manipulative deceiver, representing “destructive speech”, for the realization of which manipulations of omission or concealment of true information, its distortion, substitution of concepts, verbalization of cunning, creation of manipulative symbolism, imagery, conditional terms, etc., are used. This pertains to forms of information warfare.

Originality. The novelty of this scientific study lies in presenting the development of the theory of linguistic mentiology, which is projected onto the clarification of the nature of contemporary fake communication, propaganda, and information warfare.

Conclusion. In contemporary Ukrainian linguistics, we observe the development of O. Potebnya’s theory regarding the nature of language and types of unreal communication (S. Vakulenko), as well as the theory of “language catastrophe” (F. Batsevych). Unreal communication can occur in various hierarchical systems, reflecting (1) communication between God and angels of lower and higher ranks, (2) between God and humans, (3) among higher-ranked angels, and (4) among lower-ranked angels, (5) as well as between angels of higher and lower ranks simultaneously, (6) between humans and angels of lower and higher ranks, (7) among demons themselves, (8) between demons and angels of higher and lower ranks, (9) between the devil and God, and (10) between the devil and humans. However, the real form of communication is undoubtedly between humans, although it may exhibit characteristics of devilish speech, aggressive and untruthful, or angelic speech, sacred and righteous. These definitions of communication types are considered metaphorical.

Falsehood is the cause of the “catastrophe” of each individual language. The “catastrophe” of language is manifested in the universal linguistic tendency towards an increase in the number of words, meanings, senses, connotations, associations that verbalize negative assessment, certain conditional or figurative terms, and so on.

Contemporary Ukrainian internet communication presents the image of Putin as a deceiver, who, along with his ideologues, uses a system of manipulative technologies to verbalize falsehood. Such speech is interpreted as “diabolical speech”.

Key words: falsehood, discourse, linguistic mentiology, “language catastrophe”, evaluation, real / unreal communication and its types, linguistic consciousness, nature of language, semantics, pragmatics.

Надійшла до редакції: 02.02.24.

Прийнято до друку: 11.03.24